

Prof. dr. Marenglen VERLI

RRETH QËNDRIMIT DHE PIKËPAMJEVE TË DIPLOMACISË AUSTRO-HUNGAREZE NDAJ LIDHJES SHQIPTARE TË PRIZRENIT

Lidhja Shqiptare e Prizrenit, politika e Austro-Hungarisë, vlerësimet e konsujve të saj dhe Ymer Prizreni, të gjithë këta elementë krijojnë një ndërthurje që meriton të analizohet. Ajo na jep mundësinë për të ndriçuar bindshëm nga një kënd origjinal figurën e njërit prej personaliteteve më të njohur shqiptarë të shekullit XIX, shekullit të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, i cili u shfaq si meteor në momentin kulmor të saj, në tre vitet e pakrahasueshëm të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, ç'ka do të thotë edhe ndaj Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në këtë periudhë.

Dokumentacioni austro-hungarez konsullor i viteve 1887-1881 përmban mjaft të dhëna për LSHP, të cilat dëshmojnë për rolin drejtues të Haxhi Ymer Prizrenit gjatë gjithë periudhës së veprimtarisë së Lidhjes. Veçanërisht të dhëna të shumta për Y. Prizrenin gjenden në raportet dhe dërgesat e tjera shkresore të konsullatës së Prizrenit, si edhe Kryekonsullatës së Shkodrës. Por informacioni dhe vlerësimet e konsujve, si për LSHP në përgjithësi ashtu dhe për Y. Prizrenin, përveç subjektivizmit individual (pa përjashtuar edhe cilësinë dhe vërtetësinë e informacionit të siguruar) mbajnë edhe vulën e politikës

austro-hungareze të kohës në rajon. Kjo politikë është mjaft e njohur. Perandoria Habsburge, e interesuar për status-quo-në në Ballkan, që të shmangej depërtimi i Rusisë aty, të pengohej depërtimi i aleatëve të saj të vegjël, përgjithësisht e shikonte veprimtarinë e LSHP kundër interesave të saj. Në Vjenë mund të pranonin ndryshime vetëm nëse do të kishte pjesë edhe Austro-Hungaria. (Ky ishte thelbi i Marrëveshjes në Rasishtad me Rusinë, më 8 korrik 1876, që i rezervonte Bosnjë-Hercegovinën dhe i jepte garancinë se nuk do të krijohet një shtet i madh sllav në Ballkan. Sipas kësaj marrëveshjeje, Serbia mund të zgjerohej drejt jugut, pra në Kosovë, por mund të krijohet edhe një “Shqipëri autonome”¹. Vetëm në këtë kontekst Ballplatz iu qas, për herë të parë, çështjes shqiptare. Sigurimi i pjesës për vete ishte thelbi edhe i Marrëveshjes së fshehtë të Budapestit, në janar të vitit 1877, ku përsëri këmbënguli për Bosnjë-Hercegovinën, po kështu shpjegohet edhe pozicionimi i tij për rishikimin e Traktatit ruso-turk të Shën Stefanit që çoi në organizimin e Kongresit të Berlinit më 13 qershor-13 korrik 1878)².

Në Kongresin e Berlinit Perandoria Dualiste siguroi të drejtën e okupimit të përkohshëm të Bosnjë-Hercegovinës dhe tani donte qetësi për të gëlltitur prenë. Prandaj, çështja shqiptare nuk u ngrit më prej saj dhe nuk u shqyrtua si e tillë në Kongresin e Berlinit. Popullsia dhe tokat shqiptare u përmendën aty vetëm me ndërhyrjen e përfaqësuesve të Portës së Lartë, që donin të gjenin argumente për të mos lëshuar territoret e Perandorisë. Austro-Hungaria ngrii vetëm çështjen e “privilegjeve dhe lirive të Mirditës” “të njohura tradicionalisht”, në shërbim të konsolidimit të “protektoratit të kultit”, të cilin ajo (bashkë me Francën) e ushtronte mbi popullsinë katolike të Perandorisë Osmane.³ Natyrisht autonomia mbi kriteret krahinore

1 A. Puto, *Çështja shqiptare në aktet ndërkombëtare të periudhës së imperializmit*, (Përmbledhje dokumentesh), vëll. I, Tiranë, 1984, f. 103-113.

2 *Po aty*, f. 120-138, 185-217.

3 *Historia e Shqipërisë*, vëll. II, Tiranë, 1984, f. 217; L. Hoxha, *Politika e Austro-Hungarisë ndaj çështjes shqiptare në vitet e Lidhjes së Prizrenit (1878-1881)*, në

dhe madje fetare ishte një mohim i autonomisë së Shqipërisë dhe çështjes shqiptare në tërësi.

Gjithsesi, në gusht 1880 në komisionin e Rumelisë Lindore ambasadori austro-hungarez në Stamboll, Kosjek, ishte bashkuar me katër përfaqësuesit perëndimorë të Fuqive të Mëdha (u mënjanua vetëm përfaqësuesi rus) kur Portës së Lartë iu bë e ditur se pesë qeveri nuk kishin kundërshtim nëse ajo e quante me vend t'i bashkonte trevat shqiptare në një vilajet të vetëm. Në fakt, qysh disa muaj më parë, më 17 qershor 1878, ambasadori austro-hungarez ishte instruktuar nga eprorët e vet, përkatësisht nga shefi i MPJ të Vjenës, fon Kallej, që të prononcohej pozitivisht në rastin e formimit të një Shqipërie kompakte.⁴

Në këtë kohë Porta e Lartë kishte nxjerrë madje një dekret për krijimin e një vilajeti (Vilajetit të Rumelisë), që përfshinte katër vilajetet shqiptare dhe kishte caktuar edhe guvernatorin, por siç duket, nën kundërshtimin e Rusisë, qoftë Porta, qoftë Austro-Hungaria dhe fuqitë e tjera, u tërhoqën.⁵

Parë në tërësi, politika me dilema e Austro-Hungarisë në këtë periudhë, e mbërthyer pas idesë së status-quo-së, e shqetësuar nga forcimi i tepërt i shqiptarëve nga njëra anë, që mund të sillte probleme në Bosnjë-Hercegovinë, apo nga forcimi i tepërt i fqinjëve të tyre ballkanas, nga ana tjetër, që mund të përfitonin para saj nëse zgjaste një konflikt shqiptaro-turk, e pengoi jo pak LSHP. Ndoshta në Vjenë nuk kishin bindjen e britanikëve, që me anën e ambasadorit Goshen, të akredituar në Stamboll, "Lëvizjen Shqiptare" e konsideronte "krejt të natyrshme" dhe që arrinte në konkluzion se "trazirat shqiptare" "nuk

vëll. "Konferenca Kombëtare e Studimeve për Lidhjen Shqiptare të Prizrenit 1878-1881", vëll. II, Tiranë, 1979, f. 276, etj.

4 *Po aty*. Deklarata e përmendur është vlerësuar më tepër si një edicion apo moment i promovimit të çështjes shqiptare. Shih: HHSTA/PA. Raporte të Kosiekut, datë 21 qershor 1880 dhe Kalleit, datë 17 qershor 1880.

5 K. Prifti, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në Dokumentet Osmane 1878-1881*, Tiranë, 1978; shih edhe K. Frashëri, *Lidhja...*, f. 355, etj.

mund të merreshin thjesht si një manovër e turqve për të mashtruar Evropën e për t'i bërë bisht vullnetit të saj⁶. Ndoshta e kapur pas idesë fikse për të marrë Bosnjë-Hercegovinën gabo. Firma e hedhur bashkë me Gjermaninë dhe Rusinë në Traktatin e 18 qershorit 1881 në Berlin, pikërisht në përfundim të Krizës Lindore dhe nënshkrimi po atë muaj i Traktatit të aleancës me Serbinë, tregon se në Vjenë, me Gjermaninë pas shpine, ndienin aq siguri sa të mos i trembeshin Rusisë. Afrimi dhe me Italinë në maj 1882, kur u krijua Aleanca Trepalëshe, midis Gjermanisë, Austro-Hungarisë dhe Italisë, ndoshta i solli Monarkinë Dualiste gjymin e vdekjes, që do të trokiste në derë në vitin 1914.

Pozicioni i tillë i Ballplatzit natyrisht reflektohej në veprimtarinë e nëpunësve të vet konsullorë, çka çoi në armiqësimin e tyre me shqiptarët. Konsulli i Prizrenit, Valddhard, madje në verën e vitit 1880 u detyrua të arratisesh për disa muaj e të kërkonte strehim në Prishtinë e Shkup. Marrëdhëniet e tij të acaruar me shqiptarët dhe drejtpërdrejt me Ymer Prizrenin ndikonin kështu në vlerësimet e tij për LSHP dhe patriotin e shquar. Në parametra të përafërt janë në këtë kohë edhe konsujt e tjerë të Vjenës, ashtu si gjen midis tyre nga ata që, në situata specifike, japin vlerësime mjaft objektive. Për shembull konsulli në Tivar, Depolo, në raportet e tij të shtator-tetorit 1880, mbi bazën e vlerësimit të drejtë të informacionit të mbledhur, përshkruan me realizëm rolin e LSHP dhe vendosmërinë masive të shqiptarëve për mbrojtjen e Ulqinit.

Nga raportet e Valddhardit të vitit 1879 mësohet se në tetor të këtij viti Y. Prizreni kishte zëvendësuar sheh Mustafa Tetovën në krye të LSHP dhe në cilësinë e kryetarit merrte pjesë në Kuvendin e Dibrës (20-23 tetor 1880). Sipas konsullit të përgjithshëm në Shkodër, Lipih, në këtë kuvend grupimi i radikalëve, në të cilin rreshtohej edhe Ymer efendiu, përveç mbrojtjes me armë të Ulqinit, kërkoj dhe krijimin e Vilajetit të Shqipërisë dhe të një qeverie të përkohshme shqiptare.⁷

6 A. Puto, *Çështja shqiptare...*, f.35.

7 HHSTA/PA, Raporte të Lipihit nga Shkodra, datë 29 tetor, 9 dhe 20 nëntor 1880.

Sidoqoftë, për të krijuar një përfytyrim mbi subjektivizmin e relacioneve konsullore, por edhe mbi evolucionin e tyre, po ndalemi kryesisht në disa dokumente të periudhës 1880-1881. Gjatë këtij harku kohor mungesa e objektivitetit të konsullit të Prizrenit, Valdhard, vërehet veçanërisht në verën e vitit 1880. Në një raport për MPJ në Vjenë, të 9 qershorit, ai shfaqet rob i konceptit se qëndresa shqiptare dhe LSHP dirigjohet nga sulltani.⁸ Sipas tij, forcat radikale që po fitojnë terren në gjirin e Lidhjes, janë vegla të sulltanit, i cili qysh gjatë vitit 1879 paskësh shmangur krerët e "Lidhjes së vjetër", që "për shkak të kulturës së lartë dhe tendencave të tyre humanitare", ishin treguar "të papërshtatshëm për politikën e kalifëve" dhe "po i drejton shqiptarët, në emër të Muhametit, nëpërmjet njerëzve të kuranit, të cilëve u ka lënë fuqi të plotë, që të zbatojnë porositë dhe dëshirat e tij"⁹.

Në këtë raport Ymer Prizreni paraqitet shprehimisht si "përfaqësuesi i sulltanit" dhe njëri ndër "interpretët fetar të akredituar nga sulltani", të ngarkuar të shfrytëzojnë fanatizmin fetar të shumicës së myslimanëve, për t'i hedhur në veprim sipas synimeve të tij. Madje, sipas konsullit, pikërisht për këtë nëpunësit e lartë të Perandorisë, "vezirët, ministrat, valinjtë, mytesarifët etj. kanë pushuar së pasuri ndonjë rëndësi më të madhe se ajo e referentëve të thjeshtë" dhe në Prizren "myderrizi Haxhi Omer Efendiu... ka në dorë pushtetin ekzekutiv, kurse Lidhja lokale është vetëm një grup njerëzish "vartës të tij dhe disa besimtarë myslimanë të zgjedhur". Për konsullin veprimet e LSHP për të siguruar rezerva drithi, në përgatitje për të përballuar ngjarjet e pritshme, janë "sekuestreime... pa marrë parasysh të drejtat e pronës", kurse veprimet për të përgatitur Kuvendin e Jashtëzakonshëm të Dibrës (të 20 tetorit 1880), një tentativë e pasuksesshme e nxitur nga të dërguarit e sulltanit. Por, në fund të raportit të 9 qershorit, konsulli thekson se LSHP do të kuvendojë "mbi një ndarje të re politike dhe mbi një administratë autonome të

8 HHSTAPA, Raport i Valdhardit nga Prizrenit, datë 9 qershor 1880.

9 Po aty.

Shqipërisë”, kurse “sulltani i paska rezervuar vetes vetëm të drejtën e emërimit të guvernatorit të përgjithshëm”¹⁰. Kjo pjesë e raportit në fakt rrëzon vlerësimet fillestare të konsullit, sepse jo vetëm nga sa u provua më vonë, por edhe nga të dhënat e momentit, vështirë të besohet një tolerancë e tillë e sulltanit ndaj shqiptarëve, nëse ata do të meritonin vlerësimet që bënte Valdhardi në raport.

Në të njëjtën linjë me raportin e datës 9 qershor 1880, disa ditë më vonë, më 23 qershor, konsulli i Prizrenit, Valdhard, i raporton eprorit në Vjenë, (raporti i gjatë shoqërohet dhe nga një ekstrakt) se “Lidhja e këtushme shqiptare”, nën drejtimin e presidentit të saj Haxhi Omer Prizrenit” po rrit “terrorin kundër administratës turke, në bashkëpunim me nënpresidentin Shuaip Agën dhe nëpërmjet demonstratave masive të vartësve të tij”¹¹. Ndër shembujt që sillen për ilustrim janë shkarkimi i një nëpunësi dhe dëbimi i tij, marrja nën kontroll e topave para konakut të mytesarifit dhe dërgimi me telegraf, “në emër të të gjithë Shqipërisë, i një proteste kërcënuese, Konferencës së Ambasadorëve në Berlin”. Sipas konsullit “tentativa e re për zgjerimin e Lidhjes ... u argumentua jo vetëm me rrezikun e një invazioni grek dhe malazez, por edhe me thënien e përhapur (dhe këtu Valdhardi ndjehet keq se kanë folur edhe kolegët e tij konsuj) lidhur me marshimin e trupave mbretërore-perandorake deri në Mitrovicë”. Konsulli austro-hungarez nënvizon sërish, sikurse në raportin e 9 qershorit, se në Komitetin e Lidhjes mendojnë se një vali, mëkëmbës i sulltanit, dhe një haraç i vogël vjetor” do të ishin të vetmet “shprehje të mbisundimit të sulltanit”, kurse administrata “duhet të lihet krejtësisht në duart e shqiptarëve...”. Edhe njëherë në këtë raport, sikurse në atë të 9 qershorit, konsulli na duket kontradiktor në vlerësime, kur përpiket që veprimtarinë e LSHP dhe të Y. Prizrenit ta barazojë me synimet e sulltanit. Mandej, pasi ka denigruar si “terrorist” Haxhi Omer Prizreni, konsulli nuk ka lënë pa hedhur baltë edhe mbi Shuaip Spahin apo “Shuaip begun”,

10 Po aty.

11 Po aty, Raport i Valdhardit nga Prizreni, datë 23 qershor 1880.

“nënpresidentin” dhe “oratorin kryesor të Lidhjes”, të cilin ai e quan një “turk të mbytur në borxhe”, që “vetëm nga të dhjetat i detyrohet shtetit 360 mijë piastra”¹². Me sa duket Valdhardi zotëronte të dhëna nga nëpunësit osmanë të tatimeve, por nuk e dinte ose nuk donte ta dinte se borxhet disavjeçare të shumëkujt në Kosovë ndaj shtetit osman ishin shprehje e rezistencës dhe kundërshtimit dhe jo thjesht çështje e delikuençës individuale e aq më pak kolektive, siç mund të konsideroheshin ato në Austro-Hungari.

Pa paragjykuar çfarë ka ndikuar më tepër te Valdhardi në vlerësimet që jep për LSHP dhe Ymer Prizrenin, duhet nënvizuar se, pavarësisht nga profesionalizmi i diplomatit austriak, ai nuk pushon së qeni kontradiktor. Së pari, vështirë që sulltani, në përpjekje për të zotëruar situatën në Perandori (ku ndoshta i duhej të përballonte grupimin që kërkonte kushtetutën), të bënte një lojë aq të rrezikshme në Shqipëri, sa të nxiste një stuhi anarkie, të lëshonte nga dora gjithçka dhe të kënaqej me emërimin e një valiu apo marrjen e një “haraçi të vogël”. Madje, këto veprime t’i bënte nën hundën e Fuqive të Mëdha, të cilat status-quo-në e kërkuar në Ballkan e shihnin te stabilizimi i Perandorisë Osmane, kurse këtë proces e konceptonin të arritshëm me rritjen e efikasitetit të administratës dhe përmes reformave të njohura. Së dyti, sulltani dhe përgjithësisht Porta e Lartë e kishin të qartë se nën presionin e Fuqive të Mëdha do të lëshonin territore në veri dhe rezistenca e gjatë e shqiptarëve mund të kthehej në bumerang, sikurse edhe ndodhi disa muaj më pas me rastin e dorëzimit të Ulqinit e në vazhdim. Në këto rrethana, nuk kishte pse të nxisnin kuvende të LSHP, si ai i Dibrës, apo masa revolucionare në kuadër të përgatitjeve për qëndresë, siç ishin sekuestrimi i drithërave, apo marrja nën kontroll e armatimeve të rënda, refuzimi i rekrutimit, apo ngacmimi i Fuqive të Mëdha me “protesta kërcënuese”.

Por konsullin, mesa duket, e shqetësonte fakti që udhëheqësit e LShP Ymer Prizreni dhe Shuaip Aga ishin të suksesshëm (ndonëse shprehimisht nuk e pranon këtë dhe thotë “tentojnë”) në mobilizimin

rreth LSHP të masave shqiptare me argumentin e rrezikut jo vetëm nga “invazioni grek e malazez”, por edhe nga ai i zbritjes së trupave austro-hungareze deri në Mitrovicë, për çka kishte pasur akuza edhe nga kolegët e tij të fuqive të tjera. Madje ky lajm i përhapur duhet të ketë qenë tepër shqetësues për Valdhardin, sepse ai rezultoi të jetë kompromentuar në përpjekjet për të mbledhur me agjenturën e tij informacione sekrete ushtarake, sikurse pohon vetë në fund të raportit të tij të datës 23 qershor 1880.¹³

Informatori i nisur më 19 qershor në Mitrovicë, me udhëzime që të sillte informacion sekret nga Mitrovica, Prishtina, Shkupi dhe nga “më tutje po të jetë e nevojshme”, që nga të dhëna të tjera indirekte duhet të ketë qenë pikërisht Balto Tarabulluzi, (formalisht përkthyes i konsullatës), duket nuk i ka shpëtuar syrit të LSHP dhe vëmendjes së vetë Ymer Prizrenit. Prandaj dora e tij e ndëshkimit, Ramadan Zaskoku, atentatori i telegrafistit të Maxhar Pashës, në gusht të vitit 1878 dhe drejtuesi i trupës së armatosur të Prizrenit, organizoi goditje mbi agjentët austriakë e serbë, ekzekutimin e Baltos dhe njoftimin diplomatik të vetë konsullit (përmes të birit të Shuaip Spahisë), se ishte i padëshirueshëm në Prizren. Në të tillë situatë cili diplomat, i dështuar në misionin e tij të agjentit, do të fliste mirë e me objektivitet për ata që i dogjiën letrat në dorë. Prandaj ai në të gjithë raportet që harton është i hidhur, prandaj nuk ndjehej i sigurt as nën mbrojtjen e valiut, Osman Pashës, në Prishtinë (ku që strehuar dhe ku gjithashtu e pranon vetë se vazhdon të ngatërrohet në punët e shqiptarëve, duke këshilluar valiun si të veprojë ndaj LSHP të Prizrenit) dhe i lutej eprorëve (me raportin e datës 28 tetor 1880), ta lejonin të zhvendosej në Shkup.¹⁴ Madje, në raportin e 28 tetorit shfaqet aq absurd sa të pretendojë se vrasjet e mushirit Mehmet Ali, ferikut Hasan në Novi Pazar dhe Balto Tarabulluzit, janë kryer nga LSHP “me urdhër” ose të paktën “me aprovimin” e sulltanit, me ç’rast nuk le pa përsëritur

13 Po aty.

14 Po aty, Raport i Valdhard nga Prishtina, datë 28 tetor 1880.

se "Haxhi Ymer efendiu, kryetari i mëparshëm dhe i sotëm i Ligës, ka qenë dhe është njeriu i besueshëm i sulltanit dhe zbatues besnik i urdhreve të tij".

Për të justifikuar frikën e shfaqur, që në fakt e ka bazën në veprimtarinë e tij, si edhe kërkesën për t'u larguar nga Prishtina në Shkup, Valdhardi nuk nguron të shpifë se Y. Prizreni, përmes R. Zaskosit "kryekomandantit të forcave me anën e të cilave... ushtron pushtetin e vet", pas vrasjes së Baltos do të likuidonte atë vetë dhe do të bënte "një masakër të madhe mbi të krishterët"¹⁵.

Koha ka provuar drejtësinë e gjykimeve të LSHP, gjatë ekzistencës së saj, si dhe subjektivizmin dashakeq të konsullit të Prizrenit. Po ashtu ka provuar se gjoja "njeriu i sulltanit" (siç) Ymer Prizreni, ishte nga më të kërkuarit për t'u ndëshkuar, pas shtypjes së Lidhjes, ndaj dhe u detyrua të arratiset në Ulqin, ku jetoi rreth 6 vjet, pa i besuar sulltanit dhe ofertave të tij për t'u kthyer me ofiqe.

Subjektivizmin e vrerosur të Valdhardit e dëshmon edhe korrespondenca konsullore e Lipihut nga Shkodra, i cili në 4 dhjetor 1880 relatonte se "autorë anonimë, (mesa duket të indinjuar nga roli i Portës në dorëzimin e Ulqinit) i kërkonin me letër Hodo Sokolit, kryetarit të "Komisionit të Miletit" të "ngrinte flamurin kombëtar... dhe të shpallte pavarësinë e Shqipërisë"¹⁶. Vetë konsulli i Prizrenit, që nga Shkupi, më 31 dhjetor 1880, relatonte se në Kosovë kishte filluar çlirimi i qyteteve dhe i pari që çliruar Prizreni, e pas tij, edhe Shkupi e Gjakova.¹⁷ Pikërisht në Prizren, në fund të dhjetorit, me nismën e Ymer Prizrenit dhe bashkëpunëtorëve të tij më të afërt të rrymës radikale, u riorganizua Komiteti Kombëtar i LSHP, i cili mori vendim çlirimin e krejt Vilajetit të Kosovës dhe thirrjen e mbledhjes së Kuvendit të Përgjithshëm të LSHP, për të formuar qeverinë e përkohshme, çka dhe u krye në janar 1881.¹⁸

15 Po aty.

16 Po aty, Raport i Lipihut nga Shkodra, datë 4 dhjetor 1880.

17 Po aty, Raport i Valdhardit, datë 31 dhjetor 1880.

18 K. Frashëri, *Lidhja...*, f. 367.

Më 4 mars 1881 Lipihu nga Shkodra njoftonte se sheh Ymeri ishte zgjedhur president i Komitetit të Lidhjes dhe kishte për detyrë të “mbikëqyrte administrimin e vendit”. Në po këtë raport njoftohej zgjedhja e Shuaip Spahisë si nënkryetar i qeverisë së përkohshme. Më tej, ai shtonte se synimi i qeverisë së përkohshme ishte t’i siguronte vendit një rend publik shembullor dhe këtë gjë e kishte arritur “më mirë se në kohën kur administronin funksionarët e Portës”. Konkluzionet e tij Lipihu i ilustronte edhe me shembuj pozitivë në dy raportet e mëvonshme, të datave 12 mars dhe 2 prill 1881.¹⁹ Gjithashtu ai përmendte punën për mbledhjen dhe miradministrimin e taksave për llogari të Lidhjes, pagesën e rregullt të rrogave për nëpunësit etj. Ç’u mbetej pas kësaj vlerësimeve të Valdhardit të disa muajve më parë? Madje, në raportin e 4 marsit Lipihu shprehte mendimin se në rast se sulltani do të kundërshtonte programin autonomist, ai mund të humbiste krejt Shqipërinë, sepse LSHP do të shpallte pavarësinë e Shqipërisë.²⁰ Kurse në raportet e datës 8 dhe 12 mars Lipihu, duke analizuar zhvillimin e ngjarjeve në Dibër, informonte se edhe atje sukseset e “Partisë Autonomiste”, apo “Partisë së LSH”, ishin të rëndësishme.²¹ Ndërkohë konsulli austro-hungarez në Tivar, Depolo, më 27 mars 1881, pasi pohonte shtrirjen e autoritetit të qeverisë së përkohshme në 4 ndër 5 sanxhaqet e Vilajetit të Kosovës, shtonte se kryengritja antiosmane kishte pushtuar edhe Dibër, Tivarin dhe Elbasanin. “Popullsitë e tyre, shkruante ky konsull, janë rreshtuar nën flamurin e Lidhjes së ringjallur”²².

Informacionet e veprimeve ushtarake për shtypjen e LSHP nuk është vendi këtu të trajtohen. Ajo që ka rëndësi për ne janë njoftimet për lëvizjet e fundit të Ymer Prizrenit drejt Ulqinit. Gjithnjë sipas Lipihut, në dy raporte të muajit maj, Ymeri më 30 prill kishte qenë në Gjakovë.²³ Prej andej ishte tërhequr në Malësinë e Gjakovës.

19 HHSTA/PA, Raporte të Lipihut datë 12 mars dhe 2 prill 1881.

20 Po aty, Rapport i Lipihut, datë 4 mars 1881.

21 Po aty, Raporte të Lipihut, datë 8 dhe 12 mars 1881.

22 Po aty, Rapport i Depolos, datë 27 mars 1881.

23 Po aty, Raporte të Lipihut, datë 20 dhe 28 maj 1881.

Pastaj kishte kaluar ndoshta në Lumë, në Pukë e në Shkodër dhe, në një itinerar të diskutueshëm, rreth datës 26 maj kishte kaluar kufirin turko-malazez.

Dokumenti i fundit që duam të përmendim është raporti i Lipihut i 1 qershorit 1886. Deri në këtë datë Ymer Prizreni ishte gjallë dhe jetonte në Ulqin.²⁴ Sipas konsullit austrohungarez, Mustafa Asim pasha e kishte informuar atë (konsullin) se kohën e fundit persona të implikuar ose të interesuar për një lëvizje në Shqipërinë e Mesme, ndër të cilët Gani Beu, vëllai aventurier i Esat Toptanit, (që ndoshta kishte kryer punën e provokatorit), ku dukej të kishte gisht edhe agjuntura greke, kishin dashur të fusin në lojë Ymer Prizrenin. Sipas Mustafa Pashës, konsulli grek në Shkodër, Mitzakis, kishte hyrë në këtë qytet në kontakt me një hoxhë nga Ulqini, njëfarë Salih Efendiu "për ta bindur me dijen e Cetinës", Ymer Prizrenin të merrte pjesë në Lëvizjen në fjalë dhe të influenconte pro saj në Dibër, në Tetovë, në Lumë etj.²⁵ Lipihu shtonte se mbi komplotistët ishte dhënë goditja dhe "të arrestuarit e krishterë u hodhën në burg", kurse adjutanti i sulltanit, Ferik Sulejman pasha, "i cili tash së fundi është pritur të vijë prej Cetine këtu,-vëren konsulli,- duhet të ketë urdhër në lidhje me komplotin e dështuar..."²⁶

Ndoshta këtu zë fill vdekja e provokuar apo likuidimi i Ymer Prizrenit. Dhe, pavarësisht se kush bashkëpunoi, aprovoi apo kreu detyrën e dorasit, arsyetimi që merr në konsideratë posaçërisht situatën në vitet 1886-1887, të çon në pohimin se i interesuari i parë për zhdukjen e Y. Prizrenit duhet të ketë qenë Porta e Lartë, e ndoshta personalisht sulltani.²⁷ Vërtetimi i këtij arsyetimi do të ishte një argument më shumë për të hedhur poshtë pikëpamjet e pathemelta e denigruese për atdhetarin e shquar, të shfaqura nga diplomatët vjenezë, veçanërisht nga konsulli i Prizrenit, Valldhard.

24 Po aty, Rapport i Lipihut, datë 1 qershor 1886.

25 Për veprimtarinë e Greqisë në vitet 80 të shek. XX shih më hollësisht "*Historia e Shqipërisë, vëll. II*, Tiranë, 1984, f. 300-303.

26 Po aty.

27 Për situatën në vitet 1886-1887 shih dhe *Historinë e Shqipërisë, vëll. II*, Tiranë, 1984, f. 308-309.

Gjithsesi opinioni i shqiptarëve është i fiksuar prej kohësh. Ata jo vetëm me intuitë apo informacion folklorik, por veçanërisht mbi bazën e dokumentacionit dhe studimeve shkencore i kanë bërë Ymer Prizrenit vlerësimin e lartë.

Edhe tubimi i sotëm është një dëshmi për këtë.

Prof. dr. Marenglen VERLI

SUMMARY

THE VIEWS AND POSITION OF THE AUSTRIAN-HUNGARY DIPLOMACY ON THE ALBANIAN LEAGUE OF PRIZREN

Austria-Hungary consuls' assessments on Ymer Prizreni, the leader of the Albanian League of Prizren in 1878-1881 shed light from an original perspective on extenuated personality of Albanian world, respectively of the Albanian National Movement of the 19 century. Lots of valuable data are included particularly on reports and other consular correspondence of Shkodra Consulate. Scholars should differentiate the factual indisputable data from personal subjective views of consuls that hold stamp of Austrian-Hungarian policy of the time, simultaneously pertaining to consuls' individual characters, reflecting in quality and accuracy of their information.

In this specific case, Austrian consul in Prizren, Valdhard who had tense relations with Albanians and personally with Ymer Prizreni, which obviously reflected on his reports for the Albanian League of Prizren and the Albanian patriot. His subjectivity is noticeable especially in summer of 1880, because of his stance Valdhard animosity with Albanians reached the point, when he had to leave Prizren and find shelter in Prishtina or Shkupi for some months.

Austro-Hungarian consular information on Ymer Prizreni goes beyond the League of Prizren activity period that came to an end in Ulqin in 1886 under very unclear and doubtful circumstances. Thus, studying Austro-Hungarian documents on Albanian League of Prizren, perhaps is most relevant after the Ottoman documents to shed light into this matter.

THE ALBANIAN LEAGUE OF PRISTINE
 SUMMARY
 The Albanian League of Pristine was a secret society of Albanians who were active in the Balkans and in the Ottoman Empire. It was founded in 1878 and its main aim was to liberate Albania from foreign rule. The League was active in the Balkans and in the Ottoman Empire. It was founded in 1878 and its main aim was to liberate Albania from foreign rule.

THE VIEWS AND POSITION OF THE AUSTRIAN- HUNGARIAN DIPLOMACY ON THE ALBANIAN LEAGUE OF PRISTINE

Austria-Hungary's consular assessments on Yusef Prizreni, the leader of the Albanian League of Pristine in 1878-1881 shed light from an original perspective on estimated personality of Albanian world, respectively of the Albanian National Movement of the 19 century. Lots of valuable data are included particularly on reports and other consular correspondence of Zikofia Consulate. Scholars should differentiate the factual indisputable data from personal subjective views of consuls that hold stamp of Austrian-Hungarian policy of the time, simultaneously pertaining to consuls' individual character, reflecting in quality and accuracy of their information.

In this specific case, Austrian consul in Pristine, Vildhard who had tense relations with Albanians and personally with Yusef Prizreni, which obviously reflected on his reports for the Albanian League of Pristine and the Albanian patriot. His subjectivity is noticeable especially in summer of 1880, because of his stance Vildhard animosity with Albanians reached the point when he had to leave Pristine and find shelter in Pristine or Zikofia for some months.

Austro-Hungarian consular information on Yusef Prizreni goes beyond the League of Pristine activity period that came to an end in Ulpin in 1880 under very unclear and doubtful circumstances. Thus, studying Austro-Hungarian documents on Albanian League of Pristine, perhaps is not irrelevant after the Ottoman documents are shed light into this matter.